

# İlk Mescitten Bugüne Camii

Süleyman Faruk GÖNCÜOĞLU\*

farukgoncuoglu@yahoo.com

İlk mescitten bugüne cami; bir parola, bir gelenek, bir davranış biçimi, bir silüet, mimari alanda bir mekân oluşumu gibi vesaire birçok başlık içerisinde incelenebilecek kadar bir yaşam biçiminin mimarideki yansımadır. İslam ve insanlık kültür gelişimi içerisinde, minaresine atla çıkılan camiden, kırık bir aşk hikâyesiyle birlikte anlatıla gelen pek çok cami ve mescidi farklı yönleriyle de anlatabiliriz.

Mimari yapılar, yapıldıkları dönemin gizlerini bize fısıldar gibidir. Neredeyse her dönemin kendine has bir mimarisi vardır. Toplumların mimari anlayışları ise çoğu zaman mensup oldukları dinin kültürü ve felsefesi etrafında şekillenir. İşte bu noktadan hareketle, projelerinde sadece bina değil, adeta bir hayat sahasıdır. Mahalleler, şehirlerin ilk başlangıç noktasıdır. Onun da merkezi yani sıfır noktası camii ve mescitlerdir. İslam şehir planlamasında cami ve mescit şehrin kalbinde yer alır. Cami ve mescit etrafında şehirler kurulur ve gelişir. İslam medeniyeti, manevi anlamda camiyi; sosyal, kültürel ve siyasal bir merkez olarak, toplumun nabzı haline getirirken, şehrin merkezine bir cami yerleştirerek bunu görsel anlamda da desteklemiş olur.

İslam kültür ve medeniyetinin sembolü olan cami ve mescitler, İslam kültürünün merkezindedir. Döneminin mimari, kültürel ve estetik anlayışının birer göstergesi olan camilerin; mimari özellikleri, kim tarafından, hangi tarihte yaptırıldıkları, yapılaş öyküleri ve zaman içinde başlarından geçen olaylar nakledilerek İslam Medeniyeti bir nevi sözlü tarih gibi ileriki nesillere doğru taşınır, aidiyet duyguları canlı tutulur, kimlik kazanır. Yıkılarak ortadan kaldırılan mescit ve camiler başta olmak üzere, kimliği rencide edilecek derecede yenileme ve restorasyon adı ile yapılan her kötü uygulama eserin kimliğinden ve geçmişinden koparılmasıdır. İslam Medeniyeti'nin sürekliliğine vurulmuş bir darbedir. İşte bu sebepten savaşlarda camiler ve onların silüetlerindeki temsilcileri minareler hedef alınır, yıktırılır ve yok edilmeye çalışılır.

Peki, mescit ve cami nedir? İki de Müslümanların ibadet mekânıdır. **Camii**, kelime köken olarak Arapça bir sözcüktür. "Cem" toplanma, bir araya gelme kökünden gelmektedir. Toplayan, bir araya getiren yer, toplanma yeri demektir. **Mescit** sözcüğü ise, yine Arapça'daki secdeden türeyip secdeye varılan yer, ibadet yeri demektir. Mescit, Cuma ve bayram namazı kılınmayan, mimari açıdan küçük ölçekli ibadethanelerdir. Yanlış bilinen bir yanlışlığı da düzeltmemiz gerekiyor. Mescitler minaresiz olmaz diye bir şey söz konusu değildir. Mescit yapılarını küçük ölçüde diye tanımlarken gayet küçük olarak göz önüne almamak gerekiyor. Ölçü ve gabariler bakımından aynı özellikleri taşıyan ama camii ve mescit diye ayrılan yapılarıdaki tek fark mescit yapılarında, minber olmamasıdır. İçerisinde minbere yer verilmesi hutbe okutulmasına izin verildiğini gösterir ki, artık Cuma ve Bayram namazlarının kılınabileceğine bir delildir. Mescit ve cami ifadeleri kullanıldığında minberli ve minbersiz olması dikkate alınmalıdır. Yüzyılın şartları içerisinde tarihî mescitlerin de artık minbersiz oluşları söz konusu değildir.

---

\* Süleyman Faruk GÖNCÜOĞLU, İstanbul Şehri Kültür Tarihi Araştırmaları Merkezi, farukgoncuoglu@yahoo.com

İslam'ın ilk devirlerinden itibaren büyük ölçekli pek çok camii de inşa edilmişti. **Ordugâh Camileri** denilen ve adı üzerinde bu ibadethanelerin devamında Emeviler Döneminde; Şam Ümeyye Camii, Kayrahan Camii, Abbasiler Döneminde; Samarra Camii, Tolunoğulları Döneminde; Tolunoğlu Camii, Fatımiler Döneminde; El-Ezher Camii, Endülüs'te zamanın Kurtuba Camii gibi Ulu Cami geleneği oluşarak devam etmiştir. Selçuklular zamanında, **ulu camiler** mimari özellikleriyle de dikkatleri çeken ibadethaneler olarak bu geleneği sürdürmüştür. Osmanlı Dönemine geldiğinde ise, yeni bir ifade ile karşılaşmaktayız. **Selâtin Camileri**, Osmanlı sultanlarının ve eşlerinin inşa ettirdiği camilere verilmiş bir unvan olarak karşımıza çıkar. Hanedan mensubu olmayan ve ne kadar büyük yaptırılsa yaptırılsın sultanın izni olmadan hiçbir cami çift minareli ve çift şerefeliye izin verilmezdi.

Bütün bu genel bilgilerin ışığında, Türklerin mensubu olduğu mimari gelenek ve medeniyetin çerçevesinde camii bir yaşam biçimiydi. İslam'da **ilk camiler**; Mescid-i Nebevi, Kâbe ve Mescid-i Aksa'dır. Bu ibadet mekânları sadece ibadethane ile sınırlı kalmayıp, sosyal yaşamın da merkezi halindedir. Dini ve sosyal hayatı birbirinden ayrı düşünmek, İslam Medeniyeti anlayışı ile uyumsuzdur.

Tekrar başa dönecek olursak, "mimari yapılar, yapıldıkları dönemin gizlerini bize fısıldar gibidir. Neredeyse her dönemin kendine has bir mimarisi vardır" ifadesini kullandık. Bu ifadeyi esas alarak; Osmanlı'dan günümüze camii mimari geleneğinden bahsedeceğiz. Ve bu bahis içerisinde, içerisine düştüğümüz ikilem ile duygusallıkla beslenen yanlış bilgiler ve uygulamalardan da örnekler vereceğiz.

Caminin, bu dünya ile ebedi dünya arasında bir "köprü" olduğunu, dolayısıyla cami yapısının mimari öğelerinin, anlam ileten birer "meczaz" olarak okunması gerektiğini bilmemize rağmen, bugünkü modernite içerisinde, İslam tarihinde bu kadar çirkinliği hiç gö-

rülmemiş camiler, yaşadığımız topraklarda inşa edilmektedir. İslam'ın bir medeniyet olduğu olgusunun göz ardı edilip geriye itilerek tek cami tipinin ön plana çıkarıldığı örneklerle karşılaşmaktayız.

**Cami mimarisi**, fiziksel niteliklerin yanında, kendine has yerel özellikler de taşır. Kimlik ve bellek aracı olan ibadethanelerimiz birer kültür elçisi niteliğindedir. Eski Osmanlı coğrafyası içerisinde kalan ülkeler dâhilinde halen Türk-İslam Medeniyeti'nin varlığını, camilerimiz ve onların etrafında teşekkül etmiş diğer müessese ve yapılar ispat etmektedir.

Bu gelenekte, yer yer hâlâ aynı mantık içerisinde örneklerinin görüldüğü camilerin, "*dinin kültürü ve felsefesi etrafında şekillendiği, sosyal ve kültürel, toplumun nabzının attığı bir merkez olmanın dışında*" mekânla ve zamanla sınırlı bir tapınak gibi görünen mekânlara dönüştürülmektedir. Tabii ki bunun sebebi caminin bulunduğu mahalle ve muhitte ilişkisinin koparılmasıdır. Fiziki olmasa bile ruhi olarak Türkiye genelinde yukarıda ifade ettiğimiz şekli ile toplum-cami ilişkisi kurulamamıştır. Zamanla ve mekânla ilişkili ibadethaneden öteye götürülemediği.

İstanbul semtlerinde, inşa edilmiş ibadethanelerin yaptırılış amaçlarının bugün hatırlanmaması ve mevcut vakıflarının bilinerek kurumlarca ortadan kaldırılması veya kayıtlarının ulaşılamayacak arşivlerde saklanması, inşa ve hizmet gayesini unutturmuştur. Sadece onları mimari ve sanat tarihi olarak görmekteyiz.

Eski İstanbul fotoğraflarına bakıldığında şehir içerisinde yer alan ağaçlar gibi minareler koruluğu ile karşılaşılır. Birbirinin gerisinde yükselen bu minareler, ibadethanelere ait semboller olmanın yanında şehri anlamlandıran işaret noktalarıdır.

Bu mekânlar sadece ibadet için değil, her türlü sosyal faaliyet için de kullanılıyordu. Namaz vakitleri dışında çeşitli toplantılar yapılır, dersler okutulur, sohbetler yanında şairler şiirlerini okur, hikâyeciler ve küçük el sa-

natlarını icra eden sanatkârlar camilerin iç veya dış avlularının içerisinde veya çevresinde faaliyet gösterirlerdi. Bugünkü anlamda camiler sivil toplum merkezleriydi.

Modernite ile beraber bugünün cami ve cami çevresi çeşitli değişimler geçirmiştir. Artık farklı şekillerde algılanmaktadır. Ama şu unutulmamalıdır ki, cami ve mescitlerin inşa edildikleri dönemin mimari anlayışı, zevki ve estetiğinin bir göstergesidir. Bugün her biri için mimari anıt ve tarih mirası olarak gördüğümüz bu yapılar, tarihin akışını ve mimarinin gelişim sürecini bizlere aktarır.

Yaşayan medeniyet dokusunun en önemli göstergeleri, hiç kuşkusuz birçok dinî hayatın kendi ait varlıklarını, yine kendine has mimari ve kültürel tarzı olan farklı ibadethane ve meskenlerde tarihten günümüze kadar kesintisiz biçimde sürdürdükleri için çok anlamlıdır.

Bugüne gelecek olursak; genel de iki cami örneği ile karşılaşmaktayız. Birincisi gayet kötü örnekler şeklinde icra edilen ve geleneksel mimari diye atfedilen cami mimarisi. İkincisi ise, birebir klasik dönem örneklerinin kopya edilerek adeta ecdat edebiyatı ile servis edilenler.

Birincisi için söyleyebileceğimiz hiçbir şey yok. İyi niyetler içerisinde, ama cahilane bir şekilde, bir an önce tamamlamak amacı ve gayreti ile yapılan ibadethanelerdir. Bunlardaki büyük hata camii, sadece namaz kılınacak mekân olarak algılanarak inşa edilmesidir. Bu sebepten dolayı çok katlı şerefeli minareleri ile öne çıkan, altları gayet şık market ya da tam tersi salaş marangozhane, demirci dükkânı, atık deposu vs. olarak kullanılan dükkânlarla tamamlanmış yapılar olarak yerini alırken. Genel özellikleri ise, en başta yerin tapusuz, kamu arazisi veya yeşil alan olarak ayrılan yerlere inşa edilmesidir. Hem kötü bir mimariyle inşa edilmekte hem de namaz kılmak ve yazları da kuran kursu dışında bir ibadethane olarak düşünülmemesidir. Bu durum beraberinde pek çok yanlışları da sürükler. Bu cami-

lerimiz söz birliği yapılmışçasına bahçesiz ve ağaçsız bir çevre düzenine sahip olmaları yanında en büyük engel hukuksuzluklarıdır. İyi duygular içerisinde ama bilinçsizce inşa edilen bu ibadethane mekânlarıyla, İslam Medeniyeti'nin rencide edildiğine şahit olunmaktadır. Bu ifademizi haklı çıkaracak örnekler saymakla bitmez, ama insanı en çok rahatsız eden örneklerden biri de, İstanbul, Çengelköy'deki Güzeltepe Camii'dir. Yıllardan beri inşaat halindedir. Minareleri tamamlanmış halde beklemektedir. İnşa edildiği arazi yeşil alan idi. Camii, inşa halindeki asıl ibadet mekânının altı ise, gayet düzgün süpermarket ve iş merkezidir. Fıkra gibidir.

İkinci örneklere gelecek olursak; birincikilerden ilk başta ayrılığı bir mimar tarafından planlanmış olmalarıdır. Milli ve manevi duygularla yüklü ve geleneksel camii mimarimize vakıf bu mimarlarımızın ortaya koydukları yapılar; Klasik Osmanlı Dönemi, Mimar Sinan eserlerinin birebir taklidi örnekleridir.

Peki diyeceksiniz ki, bunun suçu da geleneksel mimari değerlerde güzel camiiler inşa etmesi mi? Tabii ki suçlu değiller, ama hatalılar.

İlk mescit ve camii örneklerinden itibaren değişerek gelişen bir mimari ile ibadethanelerin inşası, dönemin ihtiyaçları ve zevkleri de dâhil edilerek hizmet eden bu mimari örneklerle bugün gözümüz gibi bakmaya çalıştığımız tarihi eserlerimiz kabul ederek korumaktayız. Mimar Sinan'ın 16. yüzyılda ortaya koyduğu camii mimarisinde, dünyada teşekkül etmiş medeniyetlerin her bir parçasını yorumlayarak geliştirmiş olduğu görülmektedir. Dönemin zevki ve değerleri içerisinde inşasını gerçekleştirmiştir. Bu yetmemiş her camiye bir karakter kazandırmıştır.

Klasik Dönem Osmanlı Mimarisi'ni, bugünün teknolojisi ve para gücü ile tekrar etmeleri neyi ifade etmektedir. Düşünmek lazımdır. Ne kendilerinin büyük bir mimar olduğunu, ne de ecdadına hak ettiği değeri

verdiğini gösterir. Onlar sadece birer kopyacıdır. Ecdadına değer vermeleri birer bahanedir. Burada bahis ortada bir ecdat pazarı vardır. Ve bu Pazar değerlendirilmelidir. İkincisi, zihnini fazla yormadan yapılmış örnekleri aynen icra etmenin, kolaycılığın avantajını kullanmaktır.

Peki, bunun ne sakıncası vardır? Değişerek gelişen İslam Medeniyeti'nin mimarisinde, cami mimarisindeki gelişimi tıkamakta, üretimi durdurmakta, taklitçiliği teşvik etmekte, *bilgi ve mimari biçim tabulaştırılmaktadır*.

Yukarıda saydıklarımızı örneklerle izah edecek olursak; 16. yüzyıl öncesinden 18. yüzyıla değin camilere kadınların çok sık gitmediğini bilmekteyiz. Miladi 1522 tarihli Yavuz Sultan Selim Camii'nde kadınlar mahfeli bulunmamaktadır. Bugün de perde ile ayrılmış bir bölüm kadınlar kısmı olarak kullanılmaktadır. Klasik dönem camilerine baktığımızda kadınlar mahfeli denilen bölümlerin esasında kadınlara ayrılmış olabileceğini düşüncesi biraz zorlama bir ifade olmaktadır. Mekân olarak da öyle bir kullanıma zaten müsait değildir.

Bugün kadınlar tarafından kullanılmakta olan bu bölümler başta temizlik olmak üzere, havalandırma ve mekân atmosferi için ne kadar yetersiz olduğu da görülmektedir.

18. ve 19. yüzyıl camilerine baktığımızda, bu yüzyıl öncesi duruma göre kadınların artık camilere daha sık gelmektedir. Bunun akabinde, kadınlar bölümü dediğimiz ikinci kat mahfelerin derinlemesine genişlediği görülmektedir. Hicri 1135/miladi1722 tarihli Sadabat Camii ile 1781 yılında Sultan I. Abdülhamit tarafından inşa ettirilmiş olan Emirgân Camii bu kapsamda incelenebilir.

16. yüzyıl Kadırga Sokullu Camii'nin ikinci kat mahfeline ulaşan merdiven aralıklarından itibaren mekânın darlığına kadar, ferah bir ortamla karşılaşmıyoruz. Bu vaziyetten anlaşılacağı üzere bu ikinci katların kullanılıp kullanılmadığı bile şüphelidir. 18. yüzyıla kadar bu dar ikinci kat mahfelerin bu tarihlerden itibaren derinlemesine geniş ve ferah kadınlar

mahfeli anlayışına kadar ki gelişimini görmemek imkânsızdır.

Her geçen yüzyıl, bilhassa şehir silüetinde birbirinden farklı ve karakteristik örnekler sergileyen camilerin kendilerine has bir sıcaklıkları varken ve psikolojik olarak bireyin üstünde kendini hissettiren; bugün bunların birebir kopyalarını inşa ederek yeni tabirle, "çakma biblo" camiler algısından öteye gidilememektedir. Yurtdışında, yakın tarihlerde, o ülkelerin kamuoyuna tanıtılabilmek amacıyla Osmanlı mimarisinin taklidi olarak cami mimari örneklerini icra etmek üzere yeni camiler inşa edilmiştir. Almanya örneğindeki kötü uygulamalar haricinde, gayet başarılıları da gösterilebilir. Ama hala Türkiye'de ve yurt dışında bunların inşa edilmeye çalışılması cami mimari geleneğimizin geleceğine vurulmuş birer prangadır.

Esasen bir cami, taş işçiliği, ahşap künkârî tekniği ile yapılmış minberi, kürsüsü, tezyinatı, tefrişi ile hizmet vermelidir. Bunun haricinde düşünüldüğünde bir namazgâh gibi sadece vakit namazları ile ifade edilen ibadethane mekânları olarak kalacaktır.

Bugünün ihtiyacı camiler, bulunduğu muhit ve semti kucaklayacak sosyal donatılarla desteklenmiş ibadethaneler olarak yer alması gerekir. Bugün günlük yaşamdan koparılmış olan camilerimiz zamanla sınırlı kullanımın dışına çıkılması için cami görevlilerin de sosyal haklarının iyileştirilerek geleceğe dönük düzenlenmesi gerekir.

Yazımıza son verirken, dünyadaki İslam ibadethaneleri ile ilgili ilginç bir iki örnek ile bu zenginliğimizin bazı satır başlarına göz gezdirelim:

- Basra şehir merkezinde 635-636 yıllarında sazdan yapılmış bir cami bulunmaktaydı. Bu cami ve etrafındaki sazdan yapılmış evler sefere giderken sökülür, sefer dönüşü monte edilirdi.
- Şam'da bulunan Emeviye Camisinin yapımı için 400 sandık altın harcanmıştır.

- Mısır'daki ilk Türk devleti olan Tolunoğulları'nın yaptırdığı Tolunoğlu Camii ağaç kirişler üzerinde iki kilometreyi bulan dünyanın en uzun kufi kitabesine sahiptir.
- Mali'de çamurdan yapılmış olan Djinguereber Camii'nin çamuru yağmurlu mevsimlerde erimekte, yağmurlu günler bitince şehir halkı tarafından tamir edilmektedir.
- Batı Afrika'da Djenne Şehri Camisi dünyanın çamurdan yapılan en büyük mimari yapısıdır. Camide elli bin kişi aynı anda namaz kılabilir.
- Kudüs'te bulunan Kubbetü's-Sahra Camii'nde çakılı olan üç altın çivi yerinden düştüğünde kıyametin kopacağı söylenmektedir.
- Niğde'de bulunan Alaaddin Camii'nin mimarının, caminin ana kapısı üzerine sevdiği kızın yüzünü işlediği rivayet edilir. Kızın silueti, baharda, öğle saatlerine doğru görülebilmektedir.
- 29 Mayıs 1453 Salı günü İstanbul'un düşmesi üzerine Fatih Sultan Mehmed Topkapı mevkiinden maiyeti ile İstanbul'a girmiş ve 'Secde-i şükür' e kapanmıştır. Fatih'in her zaman yanında yer alan şatırı (koruması) olan Kanlı (Kıllı) Yusuf'un sultanın secde ettiği yerde namazgâh inşa etmek istemesi üzerine, Fatih'in izniyle Suriçi'nde ilk fetih namazgâhı inşa edilmiştir.

# From The First Small Mosque to The Present Day

**Süleyman Faruk Göcüoğlu\***  
farukgoncuoglu@yahoo.com

From the first small mosque to the present day the mosque is a reflection of lifestyle that can be abstracted many topics as a password, a tradition, a behavior, a silhouette and a formation of architectural space in. Within the development of Islam and human culture we can tell as many as small mosques and mosques that can be jumped to its minaret by horse or is told with a sad love story with their different sides.

Architectural buildings reflect the secrets of the time they were built in. Almost every age has its own peculiar architecture. Architecture vision of societies change according to their religious or philosophic culture. In this point, projects are not just buildings but they are the life themselves. They are the beginning points of districts and cities. And the very beginning of this system are mosques. In Islamic city planning , mosques are at the heart of cities. Cities are built and develop around mosques. Islam Civilization makes mosques pulse of society spiritually as social, cultural ve political centers while placing a mosque at the center of city and also supporting this idea visually.

Mosques which are the symbol of Islam culture and civilization, are at the center of Islam culture. Architectural features, by whom they are built, when they are built, construction stories and events of those time of mosques which are reflect architectural , cultural artistic understanding of that age, are retold orally to next generations and gains an identity.

Demolishing or restoration which damage the identity of building mean seperating building from it's identity and past. It is an impact struck to continuity of Islam Civilization. This is why in wars mosques and minarets are main targets for enemies. Well, what small mosque and mosque mean? Both are praying places of Muslims. Camii (mosque) is an Arabian word. It derived from the word Cem (getting together). It means , place of meeting, getting together. Mescit (small mosque) is also an Arabian word and means place of praying. Small mosques are tiny places of praying in which Friday and religious festival prayers are not done. We have to correct a misunderstanding.

---

\***Süleyman Faruk Göcüoğlu**, İstanbul City Cultural History Research Center, farukgoncuoglu@yahoo.com

There is not a condition that small mosques must not have minarets. Small mosques shouldn't be estimated as tiny buildings. Only difference between mosques and small mosques which carry same features, is that there aren't pulpits in small mosques. If there had been pulpit inside, this would have meant that Friday and religious festival prayers could be done. When the terms small mosque and mosque are used, it is important to express whether it has pulpit or not. In today's conditions historical small mosques have pulpits as well.

Many big mosques were built since first ages of Islam. In continuation of Encampment Mosques, Damascus Ümeyye Mosque, Kayravan Mosque were built in time of Umayyad Dynasty, Samarra Mosque was built in time of Abbasid, Tolunoğlu Mosque in time of Tolunoglu Dynasty, El-ezher mosque in Fatimi age, Kurtuba and Ulu mosques in Andalusia time. In time of Seljuk empire "great mosques" continued this tradition as being outstanding structures. When it came to Ottoman age, we see a new term. Sultan Mosques are mosques that are built by sultans and their wives. Without permission of Sultan no double minaret mosques were allowed to be built.

According to all these information, we can say that in mosque was a lifestyle of architectural tradition and civilization of Turks. First mosques in Islam are Mescid-i Nebevi, Kaaba and Mescid-i Aksa. These places were not just limited to praying but they were the centers of social life. Thinking religious and social life separated does not fit to understanding of Islam Civilization.

To remind first lines, "architectural buildings reflect the secrets of time they were built in." We stated that almost every age has its own peculiar architecture. We will mention about mosque architecture from Ottoman to today. We will also mention about the dilem-

ma and wrong ideas and applications we fall into.

Though we know that mosques are bridges between this world and eternal world, in today's conditions the worst mosques ever made are built. We see that Islam Civilization is ignored and only one type of mosque is seen nowadays.

Mosque architecture carries some peculiar local features besides its physical features. Our praying places which are tools of identity and memory are like ambassadors of culture. Mosques and other building in borders of old Ottoman geography still prove the existence of civilization of Turk-Islam.

In this tradition, mosques are transformed into temples which are limited to place and time, from being the center where culture of religion and philosophy is formed and society had its pulse. This of course due to disconnection of mosque with its district and place. Though not physically, in Turkey society-mosque relation couldn't be established spiritually. They were nothing else than place and time limited praying centers.

Building aims of mosques in Istanbul are either forgotten or foundations are destroyed and archives are hidden so that no one can reach them. We just see them as architectural and artistic buildings.

When we look at old Istanbul pictures, minaret forests are seen as normal tree forests. These minarets are something beyond being symbols of praying places but they are spot-marks which give city a meaning.

These places were not just for praying, they were used for every kind of social activity. Excluding praying hours, meetings were held, lessons were taught, poets read their poems, craftsmen displayed their works. In today's meaning, mosques were centers of civil organizations.

With modernism, mosque and mosque gardens experienced some changes. It is perceived in different ways. But to remind; mosques

reflect the architectural understanding, pleasure and artistic features of the time they are built in. These buildings which we regard as architectural monuments and legacy of history, transfer historical flow and development of architecture.

The most important indicators of living civilization tissue are various praying places and houses which show peculiar architectural and cultural style of a society by continuation of many properties of religious life and this makes the real sense.

Today, generally we see two types of mosques. First is very badly built mosque architecture named as traditional architecture. Second one; served with motives of ancestors by copying examples of classical period.

There is not much to say on first type. They are praying places completely done in good intentions but with nescience. Main mistake in these type of mosques is that they are only built to be praying places. For this reason their base floors are either smart markets or shed-like carpenter shops, blacksmith or waste depots. General common feature is that they are built in open space areas or public land without land registry. Besides bad architecture they are not planned to serve aims apart from praying and Koran courses in summer. This situation brings along many mistakes. Making our mosques without gardens and trees are some other problems along the situation of unlawfulness. It is seen that these buildings which are built in good intentions offends our Islamic Civilization. There are many, many examples on this point but one of the most frustrating example is the Guzeltepe Mosque in Cengelköy, Istanbul. It has been under construction for years. It is kept waiting with completed minarets. Construction place was an open spaces area. Base floor of mosque is supermarket and block of offices. It is like a joke.

To mention about second example; their difference from first type of mosques is

that they have architectural plan. These buildings which are built by architects full of national and spiritual feelings are completely one on one copies of Classical Ottoman Age and works of Mimar Sinan.

I hear you saying "Is it their mistake to built good mosques which reflect traditional values?. Of course they are not guilty, but they have mistakes.

We assume these buildings which are built according to needs and pleasure of the age they were built in as our historical buildings and protect them at all costs. In mosque architecture of Mimar Sinan in the 16<sup>th</sup> century, it is seen that he paraphrased a feature of all civilizations existed on earth. He built that in values of pleasure of that age. He also made every mosque to gain an identity.

What means repeating Classical Ottoman Architecture with today's technology and power? It is to be thought. This neither reveals greatness of architects nor shows value given to ancestors. They are just copiers. Their giving value to them is just a reason. There is an ancestor market there. This market should be put into use. Second one is completely copying old examples and making use of effortlessness. Well, what disadvantages this condition has? Development of mosque architecture is prevented, production is ceased, copying is encouraged and information and architecture is becoming tabooed.

To make it clear what we told above ;We know that from 16<sup>th</sup> century to 18<sup>th</sup> women didn't go to mosques. In Yavuz Sultan Selim Mosque in 1522, there is not a women's room. Today a room seperated with a curtain is used a women's room. When we look at classical age mosques there is not women's room. Architectural structure is also not suitable for such rooms.

These rooms used by women are not in good conditions in terms of cleanlines, ventilation.



When we look at 18<sup>th</sup> and 18<sup>th</sup> century mosques, it is seen that women began to come to mosques more frequently. As a result it is also seen that second floor rooms which we call women's rooms are widened. Emirgan Mosque which was built by Sultan I. Abdülhamit in 1781 and Sabadat Mosque in 1722 may be considered in these points.

Till Kadirga Sokullu Mosque in 16<sup>th</sup>, there is not a comfortable medium in mosques. It is even doubtful that whether second floors are used or not. Not noticing widening of women's room in 18<sup>th</sup> and passing to understanding comfortable women's room is impossible.

While every single mosque used to have different characteristic features in every century, psychologically effecting the individuals, today mosques are regarded as fake statuettes. New mosques which are copies of Ottoman architecture were built in abroad to introduce features to public. Apart from bad application examples in Germany, there are many good examples in this point. But, construction of these kinds of mosques both in Turkey and abroad is an obstacle to our tradition of mosque architecture.

In fact, a mosque must serve with its stone crafts, pulpit of wood crafts. Without these, they will remain places as only visited in praying hours.

Today, mosques must become praying places with social facilities which can welcome its district. To make mosques somewhere more than praying place, mosque workers must also have better working conditions and social rights.

Ending our article, revise our wealth related to Islam Praying places with several examples.

- In center of Basra, there was a mosque built with reed in 635-636. This mosque and some houses near it removed while going to military expedition and when they returned they reconstructed them.

- 400 chests of gold were spent in construction of Emeviye Mosque in Damascus.
- Tolunoglu Mosque which was built by Tolunoglu Dynasty who were the first Turkish government in Egypt, has world's longest Kufic tablet with its length over 2 kilometres on wooden blocks.
- Djinguereber Mosque in Mali which was made of mud, melts in rain season and after rain season it is constructed by city people.
- Djenne City Mosque in West Africa is world's biggest architectural building made of mud. Fifty thousand people can pray at the same time.
- It is said that when three golden nails in Kubbetü's-Sahara Mosque in Jerusalem fall down, judgement day will come true.
- It is said that architect of Alaaddin Mosque in Nigde, portrayed the face of his daughter to the entrance of mosque. Siluet of girl is seen midday time in spring only.
- When Istanbul was conquered in 29<sup>th</sup> May, Tuesday 1453, Fatih the Conquerer came Istanbul and began thanks giving praying. Fatih's bodyguard, Bloody Yusuf requested a praying place to be built to the place Fatih prayed and with permission of Fatih, first conquest praying place was built in Suriçi.

# Die Moschee seit der ersten Mescit bis Heute

Süleyman Faruk GÖNCÜOĞLU\*

farukgoncuoglu@yahoo.com

Die Moschee seit dem ersten Mescit (kleinere Moschee) bis Heute, ist die architektonische Reflexion einer Lebensstil; welche unter mehreren Überschriften wie, ein Schlagwort, eine Tradition, eine Verhaltensweise, eine Silhouette, eine Ortsentstehung im architektonischem Gebiet usw. erforscht werden kann. Wir können auch viele Mesciten und Moscheen, in der Islam und Menschheits-Kultur Entwicklung; von der Moschee dessen Minarett man mit einem Pferd aufsteigen kann, bis zu den Mescit und Moscheen, die zusammen mit einer herzbrechenden Liebesgeschichte seitdem erzählt werden; mit dessen verschiedenen Seiten erzählen.

Es ist als würden die architektonischen Erbauten, die Geheimnisse ihrer Erbauungsphasen, uns flüstern. Fast jede Phase hat eine eigentümliche Architektur. Die architektonischen Verständnisse der Gesellschaften dagegen, gestalten sich meistens um den zugehörigen Religionskultur und Philosophien. Von diesem Punkt aus, sind ihre Projekte nicht nur Gebäuden, sondern Lebensfelder. Die Wohnviertel, sind die Anfangspunkte der Städte. Und dessen Zentren also Mittelpunkte, sind die Mesciten und Moscheen. In der islamischen Stadtplanung, befinden sich die Mesciten und Moscheen, im Herzen des Stadttes. Im Umfeld dieser Moscheen werden Städte gegründet und entwickelt. Während die islamische Zivilisation das Moschee im geistigen Sinne, in die Lage des Pulsschlages der Gesellschaft, als soziale, kulturelle und politische Zentrum bringt; unterstützt es auch dies im visuellem Sinne, in dem es eine Moschee im Stadtzentrum errichtet.

Die Mesciten und Moscheen die, die Symbole der islamischen Kultur und Zivilisation sind, befinden sich im Zentrum der islamischen Kultur. Übertragend der architektonischen Besonderheiten der Moscheen; welche Indikatoren der architektonischen, kulturellen und ästhetischen Verständnisse der Phase sind; von wem und wann diese erbaut wurden, die geschichten zur Erbauung, seitdem geschehene Ereignisse; wird die islamische Zivilisation wie eine Art mündliche Historik, den Zukünftigen Generationen überreicht, die Gehörigkeitsgefühle am Leben erhalten und gewinnt somit eine Identität. Alle schlechten Praktizierungen unter dem Begriff Erneuerung und Restauration im Identitätsbeleidigendem Maße, doch vor allem das niederreißen aus dem Weg räumen der Mescite und Moscheen, sind losreißen des Werkes von seiner Identität und Vergangenheit.

Es ist ein Schicksalsschlag zu der Kontinuierlichkeit des islamischen Zivilisations. Nun, aus diesem Grund werden in Schlachten, Moscheen und die Vertreter in dessen Silhouetten bezieht, zerrummert und versucht zu vernichten.

Nun, was sind Mesciten und Moscheen? Beides sind Gottesdienst-Räume der Muslimen. **Camii** (Moschee), ist ursprünglich ein arabisches Wort. „Cem“ kommt herkunftig von versammeln, zusammenkommen.

---

\* Süleyman Faruk GÖNCÜOĞLU, Stadt Istanbul Kulturgeschichten Forschungszentrum, farukgoncuoglu@yahoo.com

Es bedeutet; sammelnder, zusammenführender Ort, Versammlungsort. **Mescit** (kleine Moschee) dagegen, wurde von Secde (Prostration) aus dem arabischem, erzeugt und heißt die Prostration auszuführender Ort, Gottesdienst-Raum. Die Mesciten sind Anbetungshäuser mit kleinem Maßstab im architektonischem Sinne betrachtet, in der keine Freitags und Feiertagsgebete verrichtet werden. Wir müssen auch einen Irrtum korrigieren. Es ist nicht die Rede davon, dass Mescite nicht ohne Minaretten sein können. Wenn man die Mescit Erbauten als *in kleinem Maße* beschreibt, sollte man die äußerst kleinen ausser acht lassen. In den, hinsichtlich der Maße und Profile die gleichen Merkmale tragenden, doch als Moschee und Mescit sich trennenden Erbauten, ist der einzige Unterschied; die Mescit Erbeuten haben keine Kanzel. Das, anlaß geben zu der Kanzel, zeigt uns dass für die Freitagspredigt Erlaubnis erteilt wurde; denn dies ist ein Beweis, dass nun Freitags und Feiertagsgebete errichtet werden können. Wenn die Ausdrücke Mescit und Moschee benutzt werden, sollte beachtet werden ob ein Kanzel vorhanden ist oder nicht. Unter den Bedingungen des Jahrhunderts ist nicht mehr die Rede davon, dass historische Mesciten auch weiterhin, keine Kanzel besitzen.

Ab den ersten Phasen des Islams, wurden viele große Moscheen erbaut. Im verlauf der Biwak Moscheen benannten Anbetungshäuser wurden wie; in der Emeviden Phase, Şam Ümeyye Moschee und Kayravan Moschee; in der Abbasiden Phase, Samarra Moschee; in der Tolonids Phase, Tolonid Moschee; in der Fatimiden Phase, El-Ezher Moschee; in Endulus, Kurtuba Moschee; die große Moscheen Tradition, sich bildend fortgesetzt. In der Seldschuken Phase haben die großen Moscheen auch als, mit ihren architektonischen Merkmalen die Aufmerksamkeit ziehenden Anbetungshäuser, die Tradition fortgesetzt. Doch wenn wir zu der Ottomanen Phase kommen, begegnen wir einem neuen

Ausdruck. **Die Sultanen Moscheen;** kommt uns als Titel der von Ottomanischen Sultanen und dessen Gemahlinen erbauten Moscheen entgegen. Einem, der Dynastie nicht angehörigem oder egal wie groß auch erbaut wird; ohne die Einwilligung des Sultans wurde keiner Moschee mit zwei Minaretten oder zwei Umgängen, Erlaubnis erteilt.

Im Licht all dieser allgemeinwissen, war die Moschee; zu der die Türken angehörig sind; im Rahmen der architektonischen Tradition und Zivilisation, ein Lebensstil. Die ersten Moscheen der Islam sind; Mescit-i Nebevi, Kaaba und Mescit-i Aksa. Diese Anbetungsorte waren nicht nur begrenzt als Anbetungshäuser, sondern waren auch die Zentren des sozialen Lebens. Es passt nicht zu der islamischen Zivilisations-Verständnis, das religiöse und das soziale Leben voneinander zu trennen.

Wenn wir nochmals zum Anfang zurückkehren; wir äußerten „Es ist als würden die architektonischen Erbauten, die Geheimnisse ihrer Erbauungsphasen, uns flüstern. Fast jede Phase hat eine eigentümliche Architektur.“ Grundsätzlich dieser Äußerung, werden wir von der architektur Tradition der Moscheen, seit den Ottomanen bis Heute, erwähnen. Und in dieser Erwähnung zu den, sich aus unseren Dilemma und Sensibilität ernährenden irrtümlichen Informationen und Anwendungen, Beispiele geben.

Obwohl wir wissen, dass das Moschee eine „Brücke“ zwischen dieser und der ewigen Welt ist, deswegen die architektonischen Elemente der Moscheenbau als Bedeutungübertragenden „Metaphorien“ gelesen werden müssen; werden in der heutigen Modernität, noch nie zuvor in der Islam-Geschichte gesehenen, solch hässlichen Moscheen, in unserem Land erbaut. Wir begegnen Beispielen in der das Faktum, dass das Islam eine Zivilisation ist, ausser acht gelassend verdrängt; ein einziger Moscheentyp ins Vordergrund gestellt wird.

Das Moscheen Architektur, trägt neben physischen Beschaffenheiten, auch eigenständige lokale Eigenschaften. Die Anbetungshäuser, die Mittel zur Identität und Gedächtnis sind, haben jeweils die Beschaffenheit einer Kultur-Botschafter. Unsere Moscheen und die Einrichtungen und Erbauten, die im Umfeld von diesen; innerhalb den Ländern, die sich auf der Alt-Ottomanischen Geographie befinden; errichtet wurden, beweisen weiterhin die Existenz der Türkisch-Islamischen Zivilisation.

Die Moscheen in dieser Tradition; zu denen Beispiele in gleicher Logik gesehen werden; „ausser einer, des um die Religionskultur und Philosophie formende, sozial und kulturelle Gesellschaftes, pulsschlagende Zentrum zu sein“; in, wie mit Ort und Zeit begrenzten Tempel aussehenden Orte, verwandelt. Natürlich ist der Grund hiervon, dass die Beziehungen zwischen der Moschee, mit dem Wohnviertel und Umkreis in dem es sich befindet, abgebrochen wird. Selbst wenn nicht psychalisch doch geistlich, wurde in Türkei mit der oben erläuterten Form, keine Gesellschaft-Moschee Beziehung aufgebaut. Es konnten nicht weitergehen als Anbetungshäuser mit Beziehung zur Zeit und Ort.

Das heute, nicht mehr erinnern an die Erbauungszwecke, der in Istanbul Gegenden erbauten Anbetungshäuser und erkennend dessen vorhandenen Stiftungen, von Institutionen aus dem Weg räumen oder verstecken dessen Einträge in unerreichbaren Archiven; ließ dessen Erbauung und Dienstzweck vergessen. Wir sehen diese, nur als Architektur und Kunstgeschichte an.

Wenn die alt-Istanbul Photographien betrachtet werden, begegnen wir einer Minaretten Forst, wie die Bäume in der Stadt. Diese hintereinander aufsteigenden Minaretten sind, neben ihrer Bedeutung, Symbole der Anbetungshäuser zu sein; Hinweispunkte, die der Stadt eine Bedeutung beimessen.

Diese Orte wurden nicht nur zur Anbetung, sondern auch für jede Art von sozialen Aktivitäten, genutzt. Ausserhalb der Gebetszeiten wurden verschiedene Versammlungen gemacht; unterrichtet; neben Besprechungen trugen Dichter ihre Gedichte vor; Geschichtenerzähler oder Künstler die Handarbeiten ausübten, brachten ihre Aktivitäten innerhalb oder in der Umgebung der Innen und Aussenhöfe, an den Tag. Im heutigen Sinne waren Moscheen Zivilgesellschaftszentren.

Mit der Modernität zusammen, machten die Moscheen und dessen Umgebungen verschiedene Veränderungen durch. Nunmehr wird es in verschiedenen Formen wahrgenommen. Doch dies sollte nicht vergessen werden, die Moscheen und Mesciten sind Indikatoren der architektonischen Verständnisses, Geschmacks und Ästhetiks der Erbauungsphase. Diese Erbauten; die wir heute für jeden einzelnen als architektonische Monumente und geschichtliche Nachlassenschaft betrachten; übertragen uns den Geschichtslauf und Entwicklungszeitspanne der Architektur.

Die wichtigsten Indikatoren der lebenden Zivilisationsgewebe, die verschiedenen Anbetungshäuser und Wohnungen; die ohne Zweifel die Existenz vieler religiösen Leben und wiederum einen eigentümlichen architektonischen und kulturellen Stil haben; sind sehr bedeutend, weil sie seit der Geschichte bis heute unterbrechungslos fort dauerten.

Wenn wir zu heute zurückkehren, begegnen wir zumeist zwei Moschee Beispielen. Die erste ist die, als äußerst schlechtes Beispiele ausgeübte und dem traditionellen Architektur zugeschriebene Moscheen Architektur. Der zweite dagegen, sind die von klassischen Phasen Beispielen einzueins kopierend, beinahe mit der Vorfahren-Literatur dargebotenen.

Für das erste, gibt es nichts zu sagen. Diese sind Anbetungshäuser, die mit guten Absichten doch in einer unwissenden Weise, mit der Absicht und Bemühung, diese so bald wie möglich zu beenden, erbaut wurden. Der

große Irrtum bei diesen ist, dass diese Moscheen mit der Empfindung als nur Gebete zu errichtender Ort erbaut wurden. Aus diesem Grund nahmen die Eingänge dieser Erbauten; die sich mit ihren Minaretten mit mehrstöckigen Umgängen ins Vordergrund setzen; als äußerst stilvolle Märkte oder genau umgekehrt als verwahrloste Tischlereien, Eisenhändler, Abfalllager usw. genutzten Läden vollendete Erbauten ihren Platz ein. Ihre allgemeinen Merkmale dagegen sind vor allem, dass sie ohne einen Grundbuchauszug, in den als Gemeinschaftsgebiet oder Grünfläche reservierten Plätzen erbaut wurden. Diese Anbetungshäuser werden als schlechte Architektur erbaut und dienen auch keinem anderen Zweck ausser Gebete errichten und Koran Kurse im Sommer zu geben. Diese Lage bringt viele Irrtümer mit sich. Neben der Landschaftsbau ohne Gärten oder Bäume, als wäre eine Abmachung getroffen; ist ihr größtes Hindernis ihre Ungesetzlichkeit. Wir werden Zeugen, dass mit diesen; in guten Empfindungen und unbewußt erbauten Anbetungshäusern; die islamische Zivilisation beleidigt wird. Es sind unendliche Beispiele die diese Äußerung rechtfertigen, doch einer der den Menschen am meisten störende Beispiele, ist die Güzeltepe Moschee in Çengelköy, Istanbul. Er ist seit Jahren im Erbauungszustand. Er steht mit unvollständigen Minaretten da. Der Grundstück auf dem es erbaut wurde, war eine Grünfläche. Der unteren Teil des Moschees, dessen eigentliche Anbetungsort im Erbauungszustand ist; ist ein äußerst ordentlicher Supermarkt oder Handelszentrum. Es ist wie ein Witz.

Wenn wir zu den zweiten Beispielen kommen; es unterscheidet sich von den ersten daran, dass sie von einem Architekten geplant wurden. Diese, mit nationalen und geistigen Empfindungen geladenen und mit der traditionellen Moscheenarchitektur vertrauten, von Architekten dargelegenen Erbauten; sind

einszueins nachgeeferte Beispielswerke der Mimar Sinan, Klassische Ottomanen Phase.

Nun ihr werdet fragen, ob erbauen schöner Moscheen in traditionell architektonischen Werten der Schuld daran ist? Natürlich sind diese nicht schuldig, doch irrtümlich.

Die Erbauung der Anbetungshäuser; ab den ersten Mescit und Moschee Beispielen mit einer sich verändernd entwickelnden Architektur und miteinbeziehen der Bedürfnisse und Geschmack der Periode dienenden architektonischen Beispielen; beschützen wir, anerkennend wie die Historischen Werke die wir heute wie unser Auge zu hüten versuchen. Wir sehen dass im, von Mimar Sinan im 16. Jh. dargelegte Moscheen Architektur, alle Teile der sich auf der Welt formenden Zivilisationen kommentierend, entwickelt wurden. Innerhalb des Geschmackes und der Werte dieser Periode, wurde die Erbauung ausgeführt. Sogar dies reichte nicht aus, er verschaffte jeder Moschee einen Charakter.

Was bedeutet die Wiederholung der klassischen Phasen Ottomanen Architektur, mit der heutigen Technologie und des Geldes Macht. Es müsste darüber nachgedacht werden. Dies zeigt weder, dass sie großartige Architekten sind, noch dass sie ihren Vorfahren den verdienten Respekt zeigen. Sie sind nur Nachahmer. Es sind nur ausreden, dass sie ihren Vorfahren Wert erweisen. Hier findet wie erwähnt, ein Vorfahren-Markt statt. Und dieser Markt sollte bewertet werden. Zweitens, ist das gleiche durchführen von vorhandenen Beispielen ohne den Verstand anzustrengen, nutzen der Mühelosigkeits-Vorteile.

Nun, was für Vorbehalte hat dies? Dies verstopft die Entwicklung in der Moscheen Architektur, der sich verändernd entwickelnden Islam Zivilisations-Architektur; stoppt die Produktion; regt zur Nachahmung an; tabutisiert die Wissen und Architektur Stile.

Wenn wir die oben erwähnten Beispiele erklären müssen; wir wissen, dass Frauen seit anfang der 16. Jahrhundert bis zum 18.

Jahrhundert, nicht oft in Moscheen gingen. In der im 1522 N.C. erbauten Yavuz Sultan Selim Moschee, ist keine Frauengalerie vorhanden. Die, heute mit einem Vorhang getrennte Teil, wurde als Frauenabteilung benutzt. Wenn wir die Moscheen der klassischen Phase betrachten; kommt der Gedanke auf, dass die Galerie benannten und vermutlich für Frauen reservierten Abteilungen, eine erzwungene Äußerung ist. Örtlich ist es für eine solche Nutzung ungeeignet.

Es wird auch gesehen dass diese, heute von den Frauen genutzten Abteilungen; anfangend mit der Sauberkeit, auch hinsichtlich der Durchlüftung und Atmosphäre, sehr ungeeignet sind.

Wenn wir die Moscheen der 18. und 19. jh. betrachten; die Frauen kommen, im vergleich zu den vorherigen Jahrhunderten, nun öfter ins Moschee. Gleich im Anschluß sieht man, dass die Frauenabteilungen benannten Galerien im zweiten Stock vertiefend erweitert werden. Die, im 1722 erbaute Sadabat Moschee und im 1781 vom Sultan 1. Abdülhamit erbaute Emirgan Moschee, können in diesem Inhalt erforscht werden.

Im Kadırga Sokullu Moschee aus dem 16. jh. begegnen wir, ab den Zwischenräumen der Treppen, die zu der Galerie führen, einer engen, unwohnen Raum. Was aus dieser Situation zu verstehen ist; es ist zweifelhaft ob diese zweiten Stöcke überhaupt benutzt werden. Es ist unmöglich die Entwicklung der; die bis zum 18. jh. engen; 2. Stock Galerien, bis zu dem Verständnis ab diesen Zeiten, in eine vertiefende räumliche und weite Frauengalerie, nicht zu sehen.

Während die Moscheen jedes Jahrhundert, vor allem in der Stadtsilhouette, voneinander unterschiedliche und charakteristische Beispiele darstellen; sich eigentümliche Wärme austrahlen und im psychologischen Sinne sich über dem Menschen fühlen lassen; kann heute einzueins Kopien von diesen erbauend, nicht weiter als „einfache Nipsachel“

Moscheen, gegangen werden. Im Ausland wurde in naher Vergangenheit; mit der Absicht die Beispiele der aus den Ottomanen Architektur nachgeahmten Moscheearchitekturen, in diesen Ländern der Öffentlichkeit vorzustellen; neue Moscheen erbaut. Ausser der schlechten Anwendungen im Beispiel Deutschland, können auch äußerst erfolgreiche gezeigt werden. Doch der Versuch, diese weiterhin im In und Ausland zu erbauen, hat die Zukunft unserer Moscheearchitekturstradition, in Ketten gelegt.

Eigentlich sollte eine Moschee mit Steinausgestaltung; einem mit Holzreliefarbeitstechnik ausgeschmückten Kanzel; einem Katheder; Verzierungen und seiner Einrichtung dienen. Darüber hinaus werden diese als, mit Gebeten ausgedrückten Anbetungshäuser wie ein Ort zum Gebete errichten, bleiben.

Moscheen, die heutigen Bedürfnisse; sollten ihr Milieu und Gegend umarmend, den Platz als mit sozialen Ausstattungen unterstützten Anbetungshäuser, einnehmen. Damit unsere Moscheen, die heute vom alltäglichen Leben losgerissen wurden, mit der Zeit von der begrenzten Anwendung abschweift; sollten auch die sozialen Rechte der Moscheenbediensteten verbessernd, zukunftsorientierte Regelungen getroffen werden.

Während wir unseren Artikel hier beenden, wollen wir mit einpaar interessanten, mit den islamischen Anbetungshäusern zusammenhängenden Beispielen, unser Reichum in gegliedert aufzählen:

- Im Zentrum von Basra, war ein Moschee vorhanden, der in den Jahren 635-636 aus Schilf erbaut wurde. Dieses Moschee und die aus Schilfen gemachten Häuser im Umfeld wurden bei Feldzügen demontiert; beim Rückkehr vom feldzug wieder montiert.
- Für die Erbauung der Emeviye Moschee in Damaskus, wurden 400 Truhen Gold ausgegeben.

- Die Toloniden Moschee, die von Ägyptens erstem türkischem Staat, den Toloniden erbaut wurde, besitzt den Weltlängsten Inschrift, der auf Balken gemessen, 2 km. lang ist.
- Die Tonerde, der in Mali aus Tonerde erbauten Djinguereber Moschee, schmilzt in regnerischen Jahreszeiten und wird von dem Volk wieder repariert, wenn die regnerischen Tage vorbei sind.
- Die Djenne Stadt Moschee in West-Afrika, ist die aus Tonerde erbaute größte architektonische Bau der Welt. In dieser Moschee können 50.000 Personen gleichzeitig ihren Gebet errichten.
- Es wird erzählt, dass der jüngste Tag kommen wird wenn die eingeschlagenen Nägel im Kubbetu's-Sahra Moschee, der sich im Kudüs befindet, rausfallen.
- Es wird überliefert, dass der Architekt des Alaaddin Moschees in Nigde, auf den Haupttor des Moschees, das Gesicht seiner geliebten Tochter graviert hat. Des Mädchens Silhouette, wird im Frühling gegen die Mittagszeit sichtbar.
- Nach dem Fall von Istanbul am 29. Mai 1453 eines Dienstags, ging Fatih Sultan Mehmed mit seinen Gefolgen, von Topkapı ins Istanbul rein und machte einen „Dankes Niederfall“ Nachdem der Blutige (Haarige) Yusuf; welcher der Beschützer von Fatih, der jederzeit bei seiner Seite ist; dort wo der Sultan niederfiel einen Gebet zu errichtenden Ort erbauen wollte, wurde mit dem Erlaubnis von Fatih, innerhalb der Stadtmauer der erste Eroberungs-„zu Gebete errichtender Ort“ erbaut.